

Gregor Pobežin

0.4°S 32.7°E

Cenzorin in njegova »astronomska« opazanja

Za rimskega polihistorja Cenzorina danes sliši le malokdo, a si kljub temu smemo dovoliti hudomušno uvodno opazko, da gre za avtorja, ki je *haud obscurus*; čeprav se skriva v senci pomembnejših piscev svojega in kasnejših obdobj in je njegovo delo tako rekoč globoko zakopano pod kupom knjig, ki morda glasneje terjajo, da jih bralec vzame v roke, pa je Cenzorin na neki način vendarle mnogim ljudem pogosto pred očmi. Po njem se namreč imenuje krater na luni, ki se nahaja na koordinatah 0.4°S 32.7°E, tik ob Morju tišine (*Mare tranquillitatis*).¹ Drobni in na videz nepomembni krater je eden najsvetlejših vidnih objektov na lunini površini.

Ta danes malo znani avtor je bil v svojem času in še kasneje precej bolj znan – omenja ga, denimo, Kasiodor v *Institutiones* 2.5.1: *Invenimus etiam Censorinum, qui ad Quintum Cerellium scripsit de natalis eius die, ubi de musica disciplina uel de alia parte mathesis non neglegenda disseruit ...* Sidonij Apolinar njegovo knjižico imenuje »imenitno delo 'O rojstnem dnevu'« (Sid. Apoll. 14, praef. 3: [*Censorinus*] *de die natali volumen illustre confecit*). Priscijan (*Institutiones*, 1.4.17) o Cenzorinu pravi, da je *doctissimus artis grammaticae*. Cenzorinovo delo so redno objavljali vse od leta 1497, ko je izšla editio princeps v Bologni; do l. 1810 so izdaje sledile v Italiji, Nemčiji, Angliji in drugod v daljših ali krajših razmikih.² Še v 16. stoletju je Cenzorina v svojem delu *De revolutionibus orbium coelestium* (pa tudi v zasebni korespondenci) citiral tudi

---

¹ Andersson, *NASA Catalogue of Lunar Nomenclature*, 165.

² Cenzorinova priljubljenost je v zadnjem času začela nekoliko bolj strmo naraščati; v zadnjih nekaj desetletjih je bilo izdanih nekaj kritičnih izdaj (npr. Sallmann, *Censorini De die natali liber ad Q. Caerellium, accedit Anonymi cuiusdam epitoma disciplinarum (fragmentum Censorini)*; Rapisarda, *Censorini De die natali liber ad Q. Caerellium*) in nekaj prevodov (Roca-Serra, G. *Censorinus Le jour natal*; Sallmann, *Censorinus Betrachtungen zum Tag der Geburt – De die natali – mit Deutscher Übersetzung und Anmerkungen*; Brodersen, *Das Geburtstagsbuch*; Parker, *The Birthday Book*), deležen je tudi večje znanstvene pozornosti (prim. Forisek, *Censorinus es muve a De die natali*).

Kopernik; Scaligerju se je Cenzorin zdel »enigmatičen«.³

O Cenzorinu (*Censorinus*) sicer vemo prav malo – večina informacij, ki jih imamo o njem, je posrednih, pa še te dolgujemo kar avtorju samemu. Cenzorin o sebi naravnost pove zgolj to, da »ni premožen« (1.5: *dona pretiosa ... nec mihi per rei tenuitatem supersint*) – zato mu tudi ne poklanja daril iz srebra in zlata (*munera ex auro vel quae ex argento nitent*), pač pa le drobno rojstno-dnevno knjižico: *quodcumque hoc libri est meis opibus comparatum natalicii titulo tibi misi* (1.5).⁴

Po Cenzorinovi zaslugi tudi vemo, kdaj je svoje delo pisal, in sicer v letu 238,⁵ delo pa je zaključil po 25. juniju.⁶ Po vsej verjetnosti je bil jezikoslovec oz. gramatik, kajti poznamo še dva njegova naslova, in sicer *Ars grammatica* ter *De accentibus*; prav slednje delo navaja tudi Priscijan (1.16). Cenzorin je l. 238⁷ podaril svojemu prijatelju (in morda zaščitniku) Kvintu Kajreliju darilo, knjižico z naslovom *De die natali* – po obsegu kaj skromno, po vsebini pa nesorazmerno pomembno delo, ki izkazuje sicer neizvirnega, a učenega misleca; delo je nabito s citati iz drugih avtorjev (in pogosto se zazdi, da je avtorju to že dovolj⁸), pa tudi z zelo subtilnimi aluzijami. V 24. poglavjih (delo se je skoraj gotovo ohranilo v okrnjeni obliki – o tem bomo natančneje spregovorili v nadaljevanju) je avtor nanizal obilico različnih tem, ki jih je podredil osrednji temi dela, tj. rojstnemu dnevu; do konca 24. poglavja se je dotaknil vprašanj, povezanih z matematiko, zgodovino, medicino, astronomijo, glasbo in harmonijo, celo z embriologijo, predvsem pa z različnimi aspekti časa, njegovega minevanja in merjenja – skratka, s samimi takšnimi vprašanji, ki so za človekovo eksistenco osrednjega pomena in vseskozi aktualna. Njegov pogled na ta vprašanja ni nič kaj filozofski, temveč povsem pozitivističen – in čeprav je delo igrivo in se bolj kot ne le spogleduje z znanstvenim diskurzom, ima kljub vsemu resnejše ambicije kot zgolj to, da bi bilo retorična bravuroza.⁹

3 Gl. Grafton, »From De die natali to De emendatione temporum«, 103ss.

4 O navadah obdarovanja z dragocenostmi prim. Bowerman, »The Birthday as a Commonplace of Roman Elegy«, 312.

5 21.6: *Secundum quam rationem nisi fallor hic annus, cuius velut index et titulus quidam est V. C. Pii et Pontiani consulatus, ab olympiade prima millensimus est et quartus decimus ... a Roma autem condita nongentesimus nonagensimus primus ...*

6 21.10: *Sed horum initia semper a primo die mensis eius sumuntur, cui apud Aegyptios nomen est Thouth, quique hoc anno fuit ante diem VII kal. Jul. ...*

7 O dataciji dela natančneje Sallmann, »Censorinus' 'de die Natali'«, 235.

8 Grafton, Swerdlov, »Technical Chronology and Astrological History in Varro, Censorinus and Others«, 454.

9 Sallman, »Censorinus' 'de die Natali'«, 236.

O svojem rodbinskem izvoru Cenzorin prav tako ne pove ničesar, vendar ni nemogoče, da je pripadal plebejski veji *gens Marcia*, katere številni člani so imeli priimek *Censorinus*.

Na ta svoj izvor oz. morebitno pripadnost *gens Marcia* Cenzorin neeksplacirano namigne že v uvodnih besedah, v katerih se v dikciji približa Horacijevi osmi odi v četrti knjigi. Cenzorin uvodoma zastavi:

Munera ex auro vel quae ex argento nitent, caelato opere quam materia cariora, ceteraque hoc genus blandimenta fortunae inhiat is, qui vulgo dives vocatur: te autem, Quinte Caerelli, virtutis non minus quam pecuniarum divitem, id est vere divitem, ista non capiunt ...

So darila, ki se bleščijo od zlata ali od srebra, so tudi darila, ki so več vredna zaradi lične izdelave kot pa snovi, iz katere so izdelana; po takšnih utrinkih sreče naj hlepi tisti, ki med množico velja za »premožnega« – toda tebe, Kvint Kajrelij, ki imaš v izobilju tako denarja kot kreposti, takšne reči prav nič ne ganejo ...

Ne more nam uiti (nedvomno hotena) podobnost s Horacijevo odo (8.4),¹⁰ naslovljeno na Gaja Marcija Cenzorina, ki je l. 8 pr. Kr. opravljal konzulat skupaj z Gajem Azinijem Galom – ali morda na njegovega očeta:¹¹

Donarem pateras grataque commodus,
Censorine, meis aera sodalibus,
donarem tripodas, praemia fortium
Graiorum, neque tu pessuma munerum
ferres, divite me scilicet artium
quas aut Parrhasius protulit aut Scopas,
hic saxo, liquidis ille coloribus
sollers nunc hominem ponere, nunc deum
sed non haec mihi vis, nec tibi talium
res est aut animus deliciarum egens.
*gaudes carminibus; carmina possumus
donare et pretium dicere muneri.*

¹⁰ To pa ni edini del besedila, v katerem bi lahko iskali Horacijev vpliv oziroma sklicevanje nanj; tudi v Cenzorinovi izjavi, ki izraža dolžnost, da praznuje Kajrelijev rojstni dan *sed cum singuli homines suos tantummodo proprios colant natales, ego tamen duplici quotannis officio huiusce religionis adstringor* ... (3.5) se zrcali misel iz Horacijeve ode (11.4): *iure sollemnis mihi sanctiorque paene natali proprio*.

¹¹ O dilemi, kateremu Cenzorinu – očetu ali sinu – je namenjena Horacijeva oda, gl. Harrison, »The Praise Singer«, 32s. in Kovacs, »Horace, Pindar and the Censorini«, 25s., o G. Marciju Cenzorinu pa še Bowersock, »C. Marcius Censorinus, Legatus Caesaris«.

Ko bil bi bogataš, ko imel bi umetnine,
 zemljanov in bogov podobe, mojstrovine,
 ki jih iz marmorja je klesal slavi Skopas,
 v razkošne barve jih Parazij je pričaral,
 prav rad bi podaril prijateljem predragim
 vse kipe bronaste, daritvene posode,
 trinožnike – ponos olimpijskih junakov;
 in ti bi ne prejel najmanjšega darila.
 Jaz nimam teh darov; pa tudi tvoja hiša
 in tvoje jih srce goreče ne pogreša.
 Ti ljubiš pesmi: pesmi ti lahko poklonim,
 lahko ti, Cenzorin, zapojem o njih ceni. (Prev. Kajetan Gantar)

Poleg Gaja Marcija Cenzorina, na katerega namiguje prek podobnosti s Horacijevim odo, Cenzorin omenja še Lucija Marcija Cenzorina, ki je bil l. 149 pr. Kr. konzul (skupaj z M. Manilijem) in l. 147 cenzor.¹²

Prav po Cenzorinovi zaslugi nekaj malega vemo tudi o naslovljencu Kvintu Kajreliju – tako rekoč vse informacije o njem dolgujemo Cenzorinovi obsežni hvalnici v 15. poglavju. Kvint Kajrelij je bil leta 238 star vsaj 49 let, kajti Cenzorin pravi (15,1):

Quare, sanctissime Caerelli, cum istum annum, qui maxime fuerat corpori formidolosus, sine ullo incommodo transieris, ceteros, qui leviores sunt, climacteras minus tibi extimesco, praesertim cum in te animi potius, quam corporis, naturam sciam dominari, eosque viros, qui tales fuerunt, non prius vita excessisse, quam ad annum illum octogensimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitae et legitimum esse existimavit et habuit legitimum.

No, in zato se zdaj, predragi Kajrelij, ko si tako zlahka prebredel to leto, ki je za telo tako naporno, v prihodnjih letih klimakterija manj bojim zate – zlasti še, ker vem, da pri tebi narava duha prevladuje nad naravo telesa. Takšni ljudje pa v preteklosti navadno niso umirali, preden so dosegli starost 81 let – torej starost, ki jo je Platon imel za primeren konec življenja in v kateri je konec življenja tudi dočakal.¹³

Bil je, kakor se izrazi Cenzorin, bogat: *te autem, Quinte Caerelli, virtutis non minus quam pecuniarum divitem, id est vere divitem, ista non capiunt* (in pri tem, kakor smo že pokazali, trpko pripomni, da sam ni ravno pri denarju, zato

12 Prim. Hackl, »Zur Chronologie der Römischen Consulwahlen«; vprašanje je, od katerega Marcija izvira *cognomen* Cenzorin.

13 Prvo »tvegano« leto klimakterija naj bi bilo, tako Cenzorin, v 49. letu, drugo v 81. (in po mnenju nekaterih še v 63.)

mu tudi pošilja to darilo); bil je provincialnega porekla, a je dosegel status viteza (15.4: *ordinis etiam equestris dignitate gradum provincialium supergressus*) in po Cenzorinovih besedah tudi precejšnjo veljavo oz. vpliv: *Quis a te nosci aut ex amplissimo senatus ordine non expetiit, aut ex humiliore plebis non optavit?* (15.4). Opravljal je pomembne službe in dosegel tudi položaj svečenika: *officiis municipalibus functus, honore sacerdoti in principibus tuae civitatis conspicuus* (15.4). Cenzorin omenja tudi, da je bil Kajrelj tudi sam dovršen govornik, čigar govorniško spretnost so poznala vsa provincialna sodišča, pa tudi poslušalstvo v Rimu: *eloquentia ... quam omnia provinciarum nostrarum tribunalia, omnes praesides noverunt, quam denique urbs Roma et auditoria sacra mirata sunt* (15.6).

Očiten vtis, ki ga prav tako dobimo prav od Cenzorina samega, je tudi ta, da je bil zelo izobražen, na kar opozori že takoj uvodoma, ko citira Terencija (1.3: *haec, ut comicus ait Terentius, perinde sunt, ut illius est animus, qui ea possidet; qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala*), pa Ksenofonta z besedami *nihil egere est deorum, quam minime autem proximum a deis* (Mem. 1,6,10: τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῶν εἶναι, τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ), pa Perzija (2.1: *itaque hunc diem, quod ait Persius, numera meliore lapillo ...*) itd. Njegovo delo je od začetka do konca posejano z bolj ali manj ekspliciranimi citati (in bolj ali manj posrečenimi literarnimi *topoi*) iz besedil drugih avtorjev, zlasti Varona in Plinija,¹⁴ sklicuje pa se še na Avla Gelija, Svetonija, Timaja, Makrobija in malodane nepregledno vrsto drugih avtorjev (v nadaljevanju pri pregledu vsebine navajamo tudi avtorje, ki jih Cenzorin navaja v posameznih poglavjih); med obdelovanjem posameznih vsebin po ločenih poglavjih Cenzorin s citiranjem različnih avtorjev pravzaprav vzpostavi vzorec – takoj po uvodnih nekaj povedih, s katerimi najavi novo temo, navadno takoj preide na pregled vseh tistih starejših avtorjev, ki jih šteje za avtoritete na zadevnem področju (4.3: *illa sententia ... auctores habet ...*). Do svojih virov je, kot lahko razberemo iz posameznih poglavij, skrben, čeprav ne vedno najbolj natančen,¹⁵ kar govori o tem, da se vsaj mestoma ni pretirano poglobil v teorije, ki jih povzema in jim morda kot neizviren mislec niti ni bil povsem kos.¹⁶

»Rojstnodnevna knjižica« je bila po vsej verjetnosti več kot rojstnodnevno darilo – ali vsaj darilo v več kot enem smislu: z njim se Cenzorin ne le vsebinsko, temveč tudi simbolno poklanja svojemu vplivnemu prijatelju in zavetniku, kar je vsaj toliko njegova (ritualna) dolžnost (*pietas*) kot vljudnost;¹⁷

14 Prim. Foriszek, *Censorinus es muve a De die natali*, 30ss.

15 Kember (»Anaxagoras' Theory«, 1) smiselno opozori, da je bil pri povzemanju Anaksagorovih stališč zastran dednosti (6.8) Cenzorin precej površen; prav tako je problematično dejstvo, da ni posebej vestno navajal virov pri svojih astronomskih izračunih (denimo v 18. poglavju), zato lahko o njegovih epistemoloških izhodiščih zgolj ugibamo – prim. O'Mara, »Censorinus, the Sothic Cycle, and Calendar Year One«, 19.

16 Prim. Parker, »Greek Embryological Calendars«, 520.

17 Argetsinger, »Birthday Rituals«, 177ss.

funkciji te dolžnosti si bržkone lahko razlagamo tudi natančne razlage o geniju v drugem in tretjem poglavju, kjer avtor pravi, da je *deus, cuius in tutela ut quisque natus est vivit* (3.1), ki mu je treba žrtvovati: *genio igitur potissimum per omnem aetatem quotannis sacrificamus* (3.3).

Ker se nam je delo v rokopisni tradiciji ohranilo razmeroma okrnjeno (manjka zaključek, o katerega obsegu lahko samo ugibamo), si lahko mislimo, da je imel avtor namen svoj pregled erudicije na temo rojstva strniti v Kajrelijevo hvalnico, ki jo napove v vsebinskem klimaksu v petnajstem poglavju; prav zato ni povsem iz trte izvita domneva, da bi lahko delo v izvirniku obsegalo več kot danes ohranjenih 24 poglavij. Shema dela kaže, da je delo prišlo do nas v okrnjeni obliki, kar smemo sklepati že po tem, da je 24. poglavje razmeroma krajše od ostalih poglavij, predvsem pa bi bilo smiselno sklepati, da je – če 15. poglavje predstavlja vrhunec in osrednji del dela – v končni obliki obsegalo kakih trideset poglavij.

Strukturo dela, kakor je ohranjeno v današnji obliki, bi lahko po poglavjih razčlenili na naslednje vsebinske sklope, pri tem pa navajamo še v besedilu omenjene avtorje, na katere se Cenzorin sklicuje:

Uvod, I-III

I: prolog

II-III: *genius* in rojstni dan

Medicinski in antropološki vidiki rojstva, IV-XIV.

IV: človekovo rojstvo, ideje o izvoru človeštva

(Pitagora, Ksenokrat, Aristotel, Anaksimander, Empedokles, Parmenid, Demokrit, Zenon);

V: zaploditev

(Parmenid, Hipon iz Metaponta, Anaksagora, Demokrit, Alkmajon iz Krotona, Diogen, Empedokles, Epikur);

VI: spočetje

(Alkmajon, Empedokles, Aristotel, Hipon, Demokrit, Anaksagora, Diogen);

VII: razvoj zaroda

(Hipon, Teanon, Aristotel, Evenor, Straton, Empedokles, Epigen, Epiharmos, Diokles, Karist, Hipokrat);

VIII: nauk Kaldejcev o razmerju med ozvezdji ter rojstvom;

IX: nauk pitagorejcev o razvoju zaroda ter posameznih fazah človekovega življenja od rojstva do smrti

(Varon, Diogen, Hipon, Pitagora);

X-XII: harmonija ter povezava med glasbenimi intervali ter posameznimi fazami oziroma trajanjem nosečnosti

(Aristoksen, Pitagora, Platon, Hipokrat);

XIII: harmonija vesolja

(Eratosten, Pitagora);

- XIV: krizna leta in spremembe v posameznikovem življenju
(Varon, Hipokrat, Staseas, Solon, Aristotel, Platon);
Hvalnica Kvinta Kajrelija, XV
Stari kronološki sistemi in sodobne meritve časa, XVI-XXIV:
XVI: časovne enote v različnih kronoloških sistemih (*lustrum*, *ae-vum*);
XVII: *saecula* in *ludi saeculares*
(Heraklit, Herodik, Zenon, Herodot, Efor, Epigen, Beros, Varon, Antias, Livij, Pizon, Vetij);
XVIII: veliko leto
(Aristotel, Aristarh, Aretes iz Dirahija, Heraklit, Linos, Dion, Orfej, Kasander);
XIX: dolžina leta pri Grkih in Egipčanih
(Filolaos, Afrodizij, Kalip, Aristarh, Meton, Ojnopid, Harpalos, Enij);
XX: dolžina leta pri Rimljanih in koledar
(Licinij Macer, Fenestela, Junij Grakhan, Fulvij, Varon, Svetonij);
XXI: svetovna zgodovina
(Varon, Sosibij, Eratosten, Timaj, Aretes);
XXII: meseci pri Rimljanih
(Fulvij, Junij, Varon);
XXIII: dnevi v rimskem koledarju;
XXIV: deli dneva in ure.

Delo se, kot smo že omenili, ves čas vrti okrog naslovne teme – rojstnega dne. *Rojstnodnevna knjižica* se že začne z navodilom, kako je treba obhajati rojstni dan (pri tem vnovič takoj opozori na svojo učenost s citatom iz Perzija (2.1): *hunc diem, quod ait Persius, numera meliore lapillo* ...), nadaljuje pa s temi, povezanimi z rojstvom: spočetje, nosečnost, plod, rast ploda v maternici. Temu sledi pomemben in obsežen sklop, poglavja 8–13, v katerih avtor obdela vprašanje harmonij, ki je poželo veliko pozornosti.¹⁸ Pri tem mu poglavje o astrologiji služi kot uvod, ki mu sledijo poglavja o harmoniji in glasbi (10), harmoniji v maternici (11), harmoniji duše in telesa (12) in nazadnje poglavje harmoniji v vesolju (13). Traktat o glasbi in harmonijah se zaključí z zanimivim poglavjem o najnevarnejših obdobjih – »kriznih letih« posameznikovega življenja (14).

V tem vsebinskem sklopu se velja nekoliko bolj posvetiti Cenzorinove-mu povzemanju astronomskih oz. astroloških teorij v povezavi z rojstvom v osmem in devetem poglavju; tu se namreč Cenzorin izkaže za velikega poznavalca virov: med drugim citira, kot smo že pokazali zgoraj, Varona, Diogena, Hipona in Pitagoro. V osmem poglavju naniza vrsto teorij, začeniš s Kaldejci,

¹⁸ Prim. Bouvet, »Censorinus et la Musique«; Richter, »Griechische Traditionen im Musik-schrifttum der Römer«.

nato pa se v devetem poglavju naveže na pitagorejski nauk.

V osmem poglavju Cenzorin najprej pregleda relevantne teorije o tem, kdaj je zrel človeški plod in kdaj lahko nastopi rojstvo: *Sed nunc Chaldaeorum ratio breviter tractanda est, explicandumque, cur septimo mense et nono et decimo tantum modo posse homines nasci arbitrentur* (8.1). Ta vidik, ki ga povzema po Kaldejcih, se zdi Cenzorinu še posebej pomemben, kajti človeško življenje je močno povezano z gibanjem nebesnih teles: *ante omnia igitur dicunt actum vitamque nostram stellis tam vagis quam statis esse subiectam, earumque vario multiplicique cursu genus humanum gubernari* (8.1). Gibalec nebesnih teles je sonce; sonce nam da dušo, na nas ima najmočnejši vpliv, predvsem pa je od sonca odvisno, kako dolgo po spočetju bomo privekali na svet – in to je moč motriti na tri načine oz. t.i. *aspekte*.¹⁹

Na tem mestu je smiselno povzeti Cenzorinovo opažanje *in extenso* (8.3-5):

Quid autem sit conspectus et quot eius genera, ut liquido perscipi possit, pauca praedicam. Circulus est, ut ferunt, signifer, quem Graeci vocant zodiacon, in quo sol et luna ceteraeque stellae vagae feruntur. Hic in duodecim partes totidem signis redditae aequabiliter divisus est. Eum sol annuo spatio metitur: ita in unoquoque signo ferme unum mensem moratur. Sed signum quodlibet cum ceteris singulis habet mutuuum conspectum, non tamen uniformem cum omnibus: nam validiores alii, infirmiores alii habentur. Igitur quo tempore partus concipitur, sol in aliquo signo sit necesse, et in aliqua eius particula, quem locum conceptionis proprie appellant. Sunt autem hae particulae in unoquoque signo trice-nae, totius vero zodiaci numero CCCLX. Has Graeci moeras cognominant, eo videlicet, quod deas fatales nuncupant Moeras, et eae particulae nobis velut fata sunt, nam qua potissimum oriente nascamur plurimum refert.

Najprej naj povem nekaj malega o tem, kaj je to aspekt in koliko vrst aspektov poznamo, da bo vse skupaj nekoliko bolj razumljivo. Obstaja neke vrste krog, na katerem so, kakor pravimo, znamenja – Grki ga imenujejo zodiak; na njem so sonce, luna in ostale potujoče zvezde. Ta krog je razdeljen na dvanajst enakomernih delov, od katerih vsak pripada enem znamenju. Sonce premeri ta krog v enem letu, tako da se v vsakem znamenju zadržuje vsega skupaj en mesec. Vsako znamenje si z drugimi znamenji deli skupni aspekt, ki pa ni enak za vsa znamenja: nekateri aspekti veljajo za močnejše in drugi za šibkejšje. V času spočetja je sonce seveda nujno v nekem znamenju, natančneje, v nekem njegovem delu,

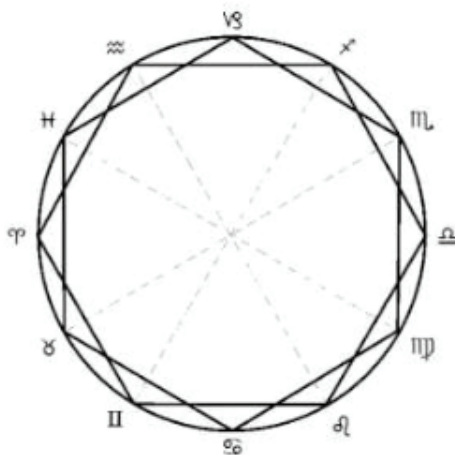
19 8.3: *Nam ut aliae occasum, nonnullae stationem faciant nosque omnis hac sua disparili temperatura adficient, solis fieri potentia. Itaque eum, qui stellas ipsas, quibus movemur, permovet, animam nobis dare, qua regamur, potentissimumque in nos esse moderarique, quando post conceptionem veniamus in lucem; sed hoc per tres facere conspectus.*

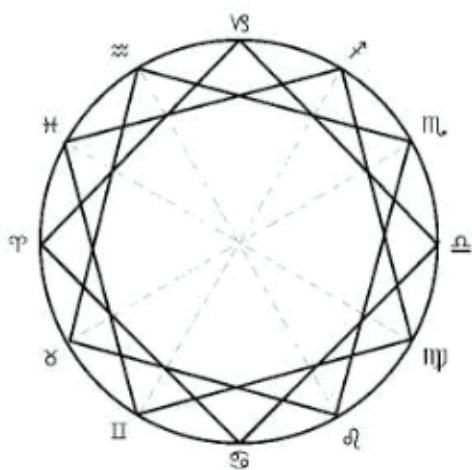
ki ga imenujejo »mesto spočetja«. Teh delov posameznega znamenja je trideset, tako da jih je v vsem zodiaku skupno 360. Grki jih imenujejo moirai – deleži –, bržkone zato, ker tudi boginje usode imenujejo Moirai. Prav res so ti deleži za nas kakor usoda, kajti ni je pomembnejše stvari od tega, kateri del je imel največji vpliv ob našem rojstvu.

Na rojstvo otroka, pravi Cenzorin, potemtakem odločilno vpliva položaj sonca, v katerem se je znašel po spočetju; to je možno motriti na tri načine (*aspekte*), od katerih je prvi – šesterokotni – najšibkejši, druga dva – pravokotni oz. štirikotni ter trikotni – pa še posebej močna in vplivna.

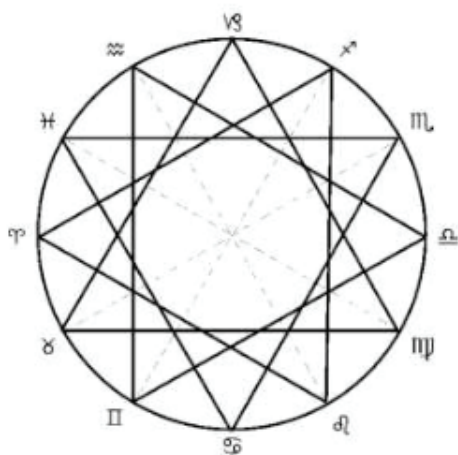
Glede na položaj sonca ob otrokovem rojstvu torej Cenzorin loči tri vrste otrok: »sedemmesečnike« (ἑπτάμηνοι), »devetmesečnike« (ἐννεάμηνοι) in »desetmesečnike« (δεκάμηνοι) – v enajstem mesecu se otroci, tako Cenzorin (8.13), ne morejo več roditi, ker je aspekt tedaj že prešibek, v dvanajstem pa sploh ne, ker takrat aspekta tako rekoč ni več (*undecimo non putant nasci, quia languido iam radio infirmum lumen κατὰ ἑξάγωνον mittatur; multo minus duodecimo, unde conspectus pro nullo habetur*). Otroci, ki se rodijo v sedmem mesecu, se rodijo »na premeru«, otroci, rojeni v devetem mesecu, se rodijo na trikotni, otroci, rojeni v desetem mesecu, pa na štirikotni razdelitvi zodiakalnega kroga: *Itaque secundum hanc rationem ἑπτάμηνοι nascuntur κατὰ διάμετρον, ἐννεάμηνοι αὐτὴν κατὰ τρίγωνον, δεκάμηνοι vero κατὰ τετράγωνον* (8.13).

Slika 1: Šesterokotna razdelitev zodiakalnega kroga.

Slika 2: Štirikotna razdelitev zodiakalnega kroga.

Slika 3: Trikotna razdelitev zodiakalnega kroga.

Pri tem velja izpostaviti dejstvo, da je Cenzorin v sedmem poglavju pregledal tudi veljavne teorije razvoja zaroda v maternici (citiral je Hipona, Aristotela, Empedokla, Epigena, Hipokrata in druge) in izpostavil zlasti Hiponovo trditev, da se lahko otrok rodi kadar koli med sedmim in desetim mesecem: *Hippon Metapontinus a septimo ad decimum mensem nasci posse aestimavit ...* (7.2). Pri tem je morda namerno spregledal dejstvo, da so številni avtorji, ki jih citira, govorili o številu dni od spočetja in ne nujno o številu mesecev,²⁰

20 Parker, »Greek Embryological Calendars«, 519, op. 19.

zato se zdi, da je skušal Cenzorin nekoliko na silo številčno uskladiti veljavne embriološke teorije in astrološke obrazce Kaldejcev. Hiponovo trditev, ki jo povzema, da se namreč lahko otrok rodi že v sedmem mesecu (in ki je izražena pri številnih pedsokraskih mislecih), Cenzorin posebej utemeljuje s številom sedem (7.2):

nam septimo partum iam esse maturum, eo quod in omnibus numerus septenarius plurimum possit, siquidem septem formemur mensibus, additisque alteris recti consistere incipiamus, et post septimum mensem dentes nobis innascantur, idemque post septimum cadant annum, quarto decimo autem pubescere soleamus.

»Plod namreč dozori v sedmem mesecu, kajti med vsemi števili je število sedem daleč najmočnejše. V sedmih mesecih namreč nastanemo, po še sedmih mesecih se postavimo pokonci; po sedmih mesecih nam pože-nejo zobje, ki nam izpadejo po sedmih letih. V štirinajstem letu navadno nastopimo odraslo dobo.«

Še zlasti se zdi nekoliko prisiljena uskladitev Cenzorinovih »desetmesečnikov« (δεκάμηνοι) s Hiponovimi argumenti, in sicer z obrazložitvijo, da »je narava vseh reči pač ta, da so poleg sedmih mesecev ali let potrebni še trije meseci ali leta za popolno dozorenje« (*aliis omnibus haec eadem natura est, ut septem mensibus annisve tres aut menses aut anni ad consummationem accedant*).

Sedemmesečno in desetmesečno shemo je Cenzorin brez težav uskladil s pitagorejskim naukom, ki ga pregleduje v devetem poglavju (9.3):

Pythagoras autem, quod erat credibilis, dixit partus esse genera duo: alterum septem mensum, alterum decem, sed priorem aliis dierum numeris conformari, aliis posteriorem. Eos vero numeros, qui in uno quoque partu aliquid adferunt mutationis, dum aut semen in sanguinem aut sanguis in carnem aut caro in hominis figuram convertitur, inter se conlatos rationem habere eam, quam voces habent, quae in musice σύμφωνοι vocantur.

Pitagora pravi – in to se zdi bolj verjetno –, da sta dve vrsti nosečnosti, in sicer sedemmesečna in desetmesečna; prva ustreza enemu številu dni, druga spet drugemu številu dni. To število dni vpliva na spremembe pri zarodu: kdaj se bo seme spremenilo v kri, kdaj se bo kri spremenila v meso in kdaj meso v človeški lik. Med seboj so ta števila v razmerju, enakem tistemu med zvoki, ki v glasbi veljajo za harmonične.

S številom devet v tej shemi očitno ni moglo biti težav ne po empirični embriološki ne po numerološki plati, kajti kvadratna števila 7 in 9 so obenem tudi krizna leta, ki jih Cenzorin našteva v 14. poglavju.

Petnajsto poglavje je, kot smo že dejali, Kajrelijeva hvalnica, ki predstavlja klimaks celotnega dela. Na prvi pogled se zdi, da gre za prisiljeno mejo med dvema vsebinsko nepovezanima temama – če je v prvih štirinajstih poglavjih pregledal embriološke, antropološke in astrološke vidike rojstva ter odraščanja, v poglavjih 16–24 (30?) Cenzorin obravnava vprašanja časa v najširšem pomenu besede: pri tem gre od splošnega h konkretnemu oziroma od abstraktnega k bolj otipljivemu: teme, ki jih tako pregleda, so čas in večnost (16), vek in stoletje (17), dolgo leto (18), leto (19), koledar (20), svetovna zgodovina (21), meseci (22), dnevi (23), ure (24). Tudi v tem pregledu se Cenzorin izkaže predvsem za kompilatorja brez posebnih ambicij, da bi se posvetil razlagi časa kot abstraktnega koncepta; To se še posebej izkaže v odlomku 21.1–2, kjer se Cenzorin naveže na Varonovo razdelitev zgodovinskega časa na *adelon* (ἄδελον), *mythicon* (μυθικόν) in *historicon* (ιστορικόν):

Hic (sc. Varro) enim tria discrimina temporum esse tradit: primum ab hominum principio ad cataclysmum priorem, quod propter ignorantiam vocatur adelon, secundum a cataclysmo priore ad olympiadem primam, quod, quia multa in eo fabulosa referuntur, mythicon nominatur, tertium a prima olympiade ad nos, quod dicitur historicon, quia res in eo gestae veris historiis continetur.

Varon govori o treh časovnih obdobjih: prvo, od začetka človeštva do prve kataklizme, imenuje »nejasno«, ker ga ne poznamo; drugo, od prve kataklizme do prve olimpijade, imenuje »mitsko«, ker se na to obdobje nanaša mnogo bajk; tretje obdobje, od prve olimpijade do našega časa, imenuje »zgodovinsko«, ker dogodke, ki so se zgodili v tem času, popisujejo resnične zgodovine.

V tem odlomku Cenzorina zanimajo predvsem časovne opredelitve, za katere si prizadeva malodane do leta natančno, bistveno manj (oziroma nič) pozornosti pa nameni metodološkim in epistemološkim dilemam, ki jih predstavljajo zgodovinske raziskave posameznih obdobj. Delitve zgodovinskih raziskav – in obdobj, iz katerih zajemajo – na tiste povsem fabulistične in tiste historične, ki so bile predmet žgočih razprav skoraj od pojava kritične historiografije, so bile Cenzorinu gotovo dobro znane vsaj od najbolj znanih avtorjev,²¹ vendar pa je to daleč od osrednjega namena njegovega dela, o katerem govorimo v nadaljevanju.

21 Prim. Quint. *Inst.* 2.4.2: *et quia narrationum, excepta qua in causis utimur, tres accepimus species, fabulam, quae versatur in tragoediis atque carminibus, non a veritate modo sed etiam a forma veritatis remota; argumentum, quod falsum sed vero simile comoediae fingunt; historiam, in qua est gestae rei expositio.*

V tem delu se vnovič izkaže tudi njegova izredna vnema za prebiranje virov; pri razlagi merljivih vekov se pogosto sklicuje na astronome, zlasti pri definiciji posameznih časovnih dob, pri čemer, zanimivo, astronomom pripisuje tudi povsem kulturne definicije, denimo dneva.²²

V svojem razmišljanju o času se Cenzorin, kot že rečeno, zavestno omeji od filozofskega pogleda nanj, ko pravi, da o najtežje opredeljivem konceptu – *aevum* – ne bo posebej razpravljal, a to stori v pasusu, v katerem se izkaže z navdušujočim smislom za barvito nizanje antitetičnih konceptov, zato ga bomo vnovič citirali v nekoliko daljšem odlomku (16.3-4):

Ceterum de aevo, quod est tempus unum et maximum, non multum est quod in praesentia dicatur. Est enim inmensum, sine origine, sine fine, quod eodem modo semper fuit et semper futurum est, neque ad quemquam hominum magis quam ad alterum pertinet. Hoc in tria dividitur tempora: praeteritum, praesens, futurum. E quibus praeteritum initio caret, exitu futurum; praesens autem, quod medium est, adeo exiguum et inconprehensibile est, ut nullam recipiat longitudinem, neque aliud esse videatur, quam transacti futuriue coniunctio, adeo porro instabile, ut ibidem sit numquam, et, quidquid transcurrit, a futuro decerpit et adponit praeterito.

O veku, enotnem in najdaljšem časovnem trajanju, na tem mestu ni kaj dosti reči. Je nemerljiv, brez začetka in brez kraja. Vedno je bil in vedno bo enak, nikomur ne pripada bolj kot drugemu. Razdeljen je na tri dobe: preteklo, sedanjo in prihodnjo; preteklost nima začetka in prihodnost ne konca, sedanost med njima pa je tako neznatna in nedojemljiva, da nima nobenega trajanja in da se ne zdi nič drugega kot vezaj med preteklostjo in prihodnostjo. Tako povsem nestalna je, da je nikoli pravzaprav ni in da v svojem minevanju zgolj odvzema prihodnosti in dodaja preteklosti.

Na prvi pogled se, kot že rečeno, zdi, da Cenzorinov pregled časovnih dob in veljavnih astronomskih pogledov nanje nima kaj veliko vsebinske povezave s prvim delom njegove knjižice, kakor tudi ne s Kajrelijevo hvalnico – ali celo njegovim rojstnim dnevom –, vendar pogled na 20. in 21. poglavje pokaže, da je Cenzorin zadeve premislil bolje, kot se zdi na prvi pogled. V poglavjih 16.–21. Cenzorin namreč najprej pregleda posamezne časovne cikle in se nazadnje osredotoči na pomembnejše koledarske sisteme. Leto, v katerem piše (238), preračunano umesti v vse pomembnejše sisteme merjenja časa (po grškem koledarju, tj. po olimpijadah, po rimskem koledarju od ustanovitve mesta, po julijanskem koledarju, po babilonskem koledarju).

²² Denimo v 23,3: *Babylonii quidem quidem a solis exortu ad exortum eiusdem astri diem statuerunt, at in Umbria plerique a meridie ad meridiem, Athenienses autem an occasu solis ad occasum; ceterum Romani a media nocte ad mediam noctem diem esse existimant.*

Posebno pozornost pa Cenzorin nameni egipčanskemu koledarju, po katerem je, tako avtor, ravno na 20. julij – torej tako rekoč na Kajrelijev rojstni dan – minilo sto let od velikega leta: *quare scire etiam licet anni illius magni, qui, ut supra dictum est, solaris et canicularis et dei annus vocatur, nunc agi vertentem annum centessimum* (21.11). Na tej točki se tudi razgali Cenzorinov namen, namreč umestiti tekoče leto in rojstni dan svojega zavetnika na pomembno zgodovinsko prelomnico, natanko v zaključek stoletnega ciklusa po egipčanskem koledarju, ki je tesno povezan s konceptom ponovnega rojstva,²³ pri vsem tem pa je za potrebe svojega vljudnega darila ta datum še – zaokrožil.²⁴

BIBLIOGRAFIJA

- Andersson, Leif E., Whitaker, Ewen A. *NASA Catalogue of Lunar Nomenclature*. Tucson: University of Arizona, 1982.
- Argetsinger, Kathryn. »Birthday Rituals: Friends and Patrons in Roman Poetry and Cult«. *Classical Antiquity* 11, št. 2 (1992): 175–93.
- Bouvet, Charles. »Censorinus et la Musique«. *Revue de Musicologie* 14, št. 46 (1933): 65–73.
- Bowerman, Helen C. »The Birthday as a Commonplace of Roman Elegy«. *The Classical Journal* 12, št. 5 (1917): 310–18.
- Bowersock, Glen W. »C. Marcius Censorinus, Legatus Caesaris: In Memoriam A. D. Nock«. *Harvard Studies in Classical Philology* 68 (1964): 207–10.
- Brodersen, Kai. *Das Geburtstagsbuch*. Darmstadt: Primus Verl., 2011.
- Forisek, Péter. *Censorinus es muve a De die natali*. (diss.) Debrecen: Debrecen Univ., 2003.
- Grafton, Anthony. »From De die natali to De emendatione temporum: The Origins and Setting of Scaliger's Chronology«. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 48 (1985): 100–43.
- Grafton, Anthony T., Swerdlow, Noel M. »Technical Chronology and Astrological History in Varro, Censorinus and Others«. *The Classical Quarterly* 35, št. 2 (1985): 454–65.
- Hackl, Ursula. »Zur Chronologie der Römischen Consulwahlen 149 v. Chr.«. *Hermes* 107 (1979): 123–26.
- Harrison, Stephen J. »The Praise Singer: Horace, Censorinus and Odes 4.8«. *The Journal of Roman Studies* 80 (1990): 31–43.
- Kember, Owen. »Anaxagoras' Theory of Sex Differentiation and Heredity«. *Phronesis* 18, št. 1 (1973): 1–14.
- Kovacs, David. »Horace, Pindar and the Censorini in Odes 4.8«. *The Journal of Roman Studies* 99 (2009): 23–35.
- O'Mara, Patrick F. »Censorinus, the Sothic Cycle, and Calendar Year One in Ancient Egypt: The Epistemological Problem«. *Journal of Near Eastern Studies* 62, št. 1 (2003): 17–26.

²³ O'Mara, »Censorinus, the Sothic Cycle«, 21.

²⁴ Ibid. 25.

- Parker, Holt N. »Greek Embryological Calendars and a Fragment from the Lost Work of Damastes, on the Care of Pregnant Women and of Infants«. *The Classical Quarterly*, n. s. 49, št. 2 (1999): 515–34.
- . *Censorinus – The Birthday Book*. Chicago: University of Chicago Press, 2007.
- Rapisarda, Carmelo A., ed. *Censorini De die natali liber ad Q. Caerellium. Prefazione, testo critico, traduzione e commento a cura di Carmelo A. Rapisarda*. Bologna: Patron, 1991.
- Richter, Lukas. »Griechische Traditionen im Musikschrifttum der Römer. Censorinus, *De die natali*, Kapitel 10«. *Archiv für Musikwissenschaft* 22, št. 2. (1965): 69–98.
- Roca-Serra, Guillaume. *Censorinus Le jour natal. Traduction annotée par Roca-Serra G.* Paris: J. Vrin, 1980.
- Sallmann, Klaus. »Censorinus' 'de die Natali': Zwischen Rhetorik und Wissenschaft«. *Hermes* 111 (1983): 233–48.
- . *Censorinus Betrachtungen zum Tag der Geburt – De die natali – mit Deutscher Übersetzung und Anmerkungen*. Berlin: Teubner Verlagsgesellschaft, 1988.
- Sallmann, Nicolaus, ed. *Censorini De die natali liber ad Q. Caerellium accedit Anonymi cuiusdam epitoma disciplinarum (fragmentum Censorini)*. Leipzig: Teubner, 1983.

CENSORINUS AND HIS 'ASTRONOMICAL' OBSERVATIONS

Summary

Even though seldom heard of today, Censorinus was not an unimportant author in Late Antiquity or even in the early modern period. Quoted over and over again by later authors, among them Copernicus, this grammarian was recognised for one of his most outstanding qualities – the ability to compile sources. Not an original thinker himself, Censorinus managed to compile and organise the knowledge ranging from the works of Aristotle to the astrological tablets of the Chaldaeans, arranging it all around the central theme of his work – birthdays, particularly the birthday of his patron Quintus Caerellius. In his only extant oeuvre *De die natali*, a 'golden little book' (Vossius), Censorinus addressed a vast variety of different themes from literature, music, history, mathematics, medicine, astronomy, embryology, even history, and calendars of different Mediterranean peoples. His work is divided into two principal parts concerning conception (and birth) and time, the division line between the two parts being the praise for Quintus Caerellius. The two parts seem to have little in common at first glance, but this colourful review of different themes seems to have one main purpose: to elevate the importance of Caerellius' birthday as high as possible.